

Zbrodnia katyńska i jej znaczenie dla stosunków polsko-rosyjskich

Znak jakości przyznany CBOS przez
Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 20 stycznia 2020 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

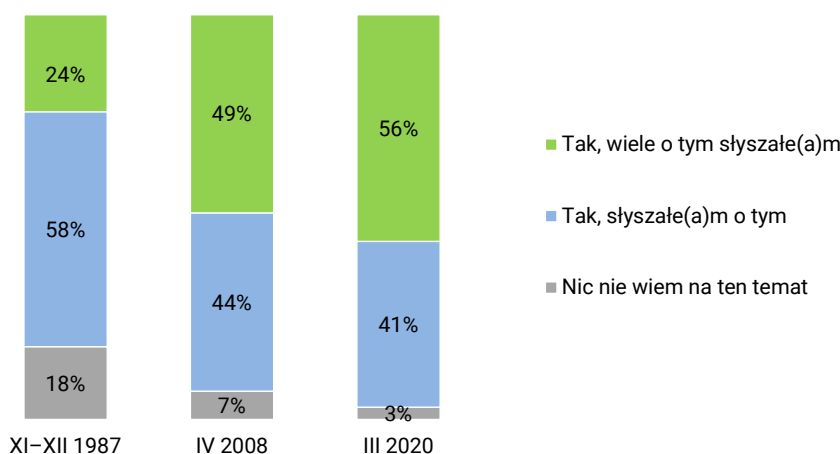
Terminem zbrodni katyńska określa się masowe rozstrzelania polskich obywateli, w znacznej mierze oficerów Wojska Polskiego, a także funkcjonariuszy Policji Państwowej i Korpusu Ochrony Pogranicza, dokonane przez NKWD wiosną 1940 roku na wschodzie – w Katyniu i innych miejscowościach, takich jak Kalinin (dziś Twer), Charków, Mińsk i Kijów. Ze względu na zbliżającą się 80. rocznicę tych wydarzeń w marcowym sondażu¹ odwołaliśmy się do pamięci zbiorowej Polaków, by sprawdzić, co na ten temat wiedzą i w jakim stopniu przeszłość waży na postrzeganiu obecnych stosunków z Rosją.

KATYŃ W PAMIĘCI ZBIOROWEJ

Z deklaracji ankietowanych wynika, że elementarna wiedza o zbrodni katyńskiej jest obecnie niemal powszechna (97%). Ponad połowa badanych (56%) wie na jej temat więcej, a dwie piąte (41%) po prostu o niej słyszało. Na przestrzeni lat wiedza Polaków o tych wydarzeniach zauważalnie rosła, zwłaszcza jeśli za punkt odniesienia przyjąć wyniki badania przeprowadzonego w drugiej połowie lat 80. Również od poprzedniego pomiaru przeprowadzonego w roku 2008 przybyło osób, które są w tej kwestii lepiej zorientowane, ubyło natomiast mających wiedzę pobieżną i niemających jej wcale.

CBOS

RYS. 1. Czy słyszał(a) Pan(i) o zbrodni dokonanej w czasie II wojny światowej na polskich jeńcach wojennych w Katyniu?

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (358) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich wspomaganých komputerowo (CAPI) w dniach 5–15 marca 2020 roku na liczącej 875 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

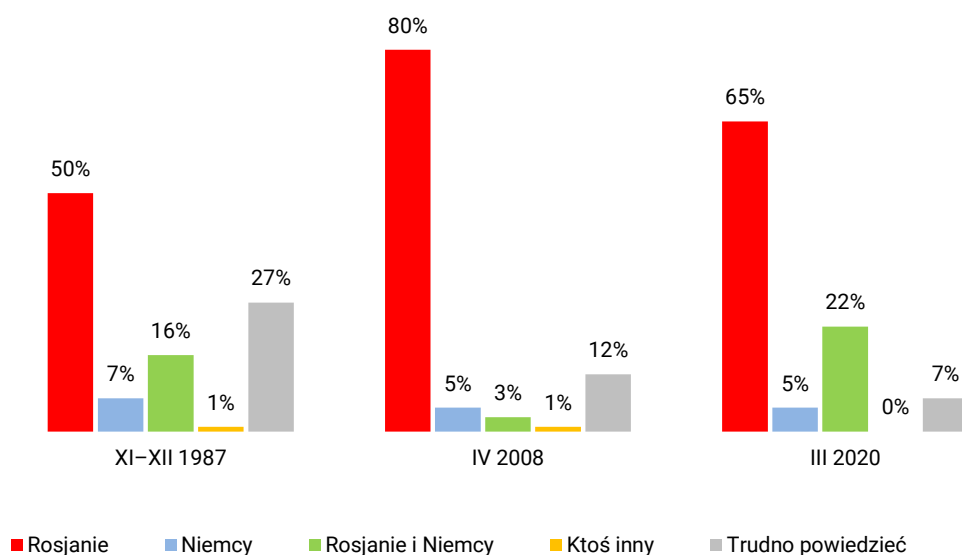
Brak wiedzy o zbrodni katyńskiej jest najczęstszy wśród najmłodszych badanych (w wieku 18–24 lata – 11%), osób uczących się lub studiujących (13%) oraz wśród respondentów mających wykształcenie podstawowe lub gimnazjalne (9%). Z kolei lepiej zorientowani są mieszkańcy największych miast (82%), osoby z wyższym wykształceniem (74%), badani uzyskujący najwyższe dochody *per capita* (69%), a ponadto częściej starsi – powyżej 44 lat – niż młodszy respondenci.

W opinii blisko dwóch trzecich ankietowanych (65%) odpowiedzialność za tę zbrodnię ponoszą wyłącznie Rosjanie. Nieliczni (5%) przypisują ją Niemcom, a ponad jedna piąta (22%) – zarówno Rosjanom, jak i Niemcom. Od poprzedniego pomiaru sprzed dwunastu lat wyraźnie umocniło się przekonanie o podwójnej odpowiedzialności, natomiast ubyło przypisujących winę wyłącznie Rosjanom, a także niepotrafiących wskazać sprawców².

CBOS

RYS. 2. Kto, Pana(i) zdaniem, ponosi odpowiedzialność za tę zbrodnię?*

ODPOWIEDZI BADANYCH, KTÓRZY SŁYSZELI O ZBRODNI W KATYNIU

* W roku 1987 i 2008 było to pytanie otwarte – respondenci formułowali odpowiedź samodzielnie – natomiast obecnie wskazywali odpowiedź spośród dostępnych opcji.

² Porównanie wyników należy traktować ostrożnie. W roku 1987 i 2008 pytanie o odpowiedzialność za zbrodnię katyńską było pytaniem otwartym, na które respondenci formułowali odpowiedź samodzielnie. Obecnie badani wskazywali odpowiedź spośród dostępnych opcji.

Osoby, które wiedzą więcej o zbrodni katyńskiej, znacznie częściej wskazują na sprawstwo Rosjan, natomiast pozostali częściej mówią o odpowiedzialności lub współodpowiedzialności Niemców.

TABELA 1

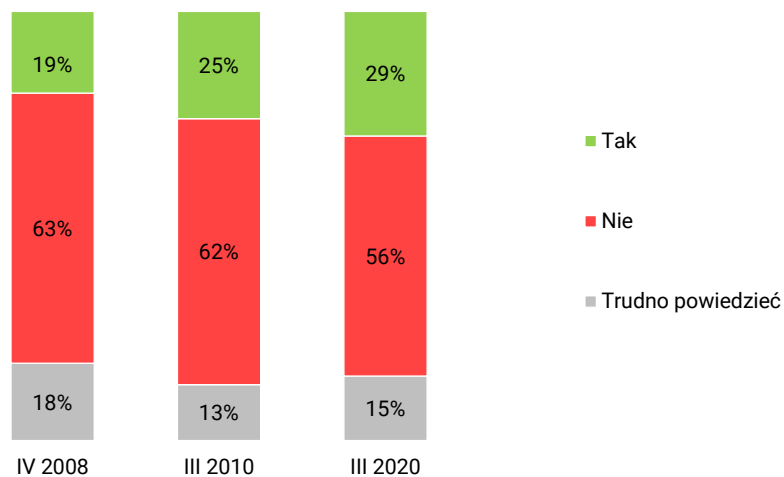
Czy słyszał(a) Pan(i) o zbrodni dokonanej w czasie II wojny światowej na polskich jeńcach wojennych w Katyniu?	Kto, Pana(i) zdaniem, ponosi odpowiedzialność za tę zbrodnię?				
	Rosjanie	Niemcy	Rosjanie i Niemcy	Ktoś inny	Trudno powiedzieć
	w procentach				
Tak, wiele o tym słyszał(a)em	72	3	20	1	4
Tak, słyszałem(a)m o tym	54	8	25	0	12

Osobom, które nie słyszały o zbrodni katyńskiej, nie zadawano pytania o to, kto za nią odpowiada

Ponad jedna czwarta badanych (29%) deklaruje, że w ich miejscowości są jakieś miejsca upamiętniające ofiary zbrodni katyńskiej: pomniki, krzyże, symboliczne groby lub tablice pamiątkowe. O ich istnieniu mówi obecnie nieco więcej osób niż przed dziesięcioma laty i znacznie więcej niż przed dwunastoma. Zmiana ta niekoniecznie wskazuje wyłącznie na to, że miejsc pamięci przybyło, ale może również wynikać ze wzrostu zainteresowania tą tematyką, który z kolei przekłada się na ich dostrzeżenie w przestrzeni publicznej.

CBOS

RYS. 3. Czy w Pana(i) miejscowości są jakieś miejsca upamiętniające ofiary zbrodni katyńskiej, np. pomnik, krzyż, symboliczny grób, tablica pamiątkowa?

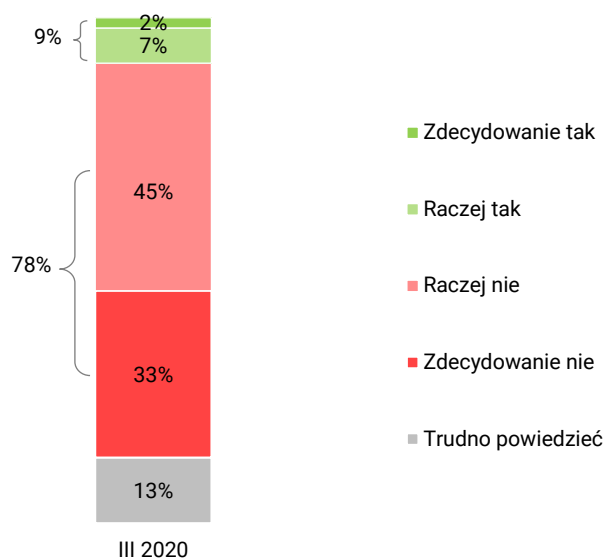

RELACJE POLSKO–ROSYJSKIE Z HISTORIĄ W TLE

Zbrodnia katyńska nadal nie jest w pełni udokumentowana. Nie chodzi jedynie o problemy z ustaleniem nazwisk wszystkich ofiar (np. nie odtworzono dotychczas tzw. białoruskiej listy katyńskiej) lub miejsc ich pochówku (np. tych z tzw. ukraińskiej listy katyńskiej), ale także o brak dostępu do dokumentów z rosyjskich archiwów, które pozwoliłyby polskim historykom lepiej odtworzyć przebieg zdarzeń. W opinii zdecydowanej większości Polaków (78%), Rosja nie podjęła wystarczających działań w celu wyjaśnienia okoliczności zbrodni katyńskiej. Tylko dziewięciu na stu (9%) badanych uważa, że strona rosyjska zrobiła w tym zakresie wystarczająco dużo. Warto dodać, że ta druga opinia pojawia się rzadko, niezależnie od poziomu wiedzy respondentów na temat tych wydarzeń oraz od ich cech społeczno-demograficznych. Można jedynie zauważyć, że nieco częściej niż przeciętnie deklarują ją badani mający lewicowe poglądy polityczne (15% wobec 73% z nich, którzy uważają, że Rosja nie zrobiła wystarczająco dużo).

CBOS

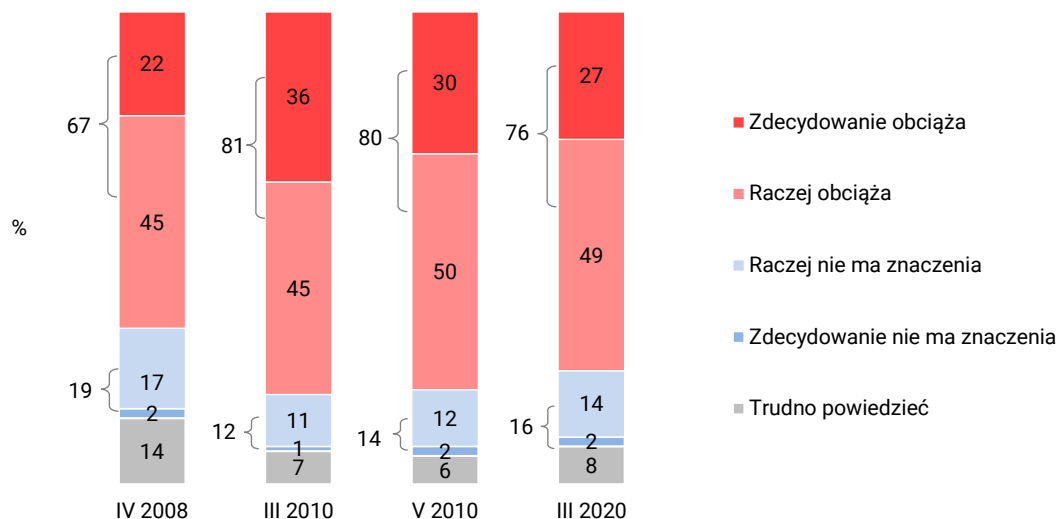
RYS. 4. Czy, Pana(i) zdaniem, Rosja zrobiła już wystarczająco dużo w celu wyjaśnienia okoliczności zbrodni katyńskiej w 1940 roku czy też nie?

Ośmiu na dziesięciu badanych (76%) – nieco mniej niż przed dziesięcioma laty – sądzi, że zbrodnia katyńska nadal obciąża stosunki polsko-rosyjskie, natomiast mniej więcej co szósty (16%) twierdzi, że nie ma ona w tym kontekście znaczenia.

CBOS

RYS. 5. Czy w Pana(i) ocenie zbrodnia w Katyniu w 1940 roku ciągle obciąża współczesne stosunki polsko-rosyjskie czy też obecnie nie ma ona już większego znaczenia dla tych stosunków?

O tym, że zbrodnia katyńska obciąża stosunki polsko-rosyjskie częściej przekonani są respondenci, którzy mają większą wiedzę na temat tych wydarzeń, niż ci, którzy po prostu o nich słyszeli (lub ci, którzy w ogóle nie są w tej kwestii zorientowani). Przekonanie, że nie ma ona znaczenia dla relacji między naszymi krajami, w większym stopniu niż inni podzielają młodzi, szczególnie najmłodszy badani, osoby nieuczestniczące w praktykach religijnych i identyfikujący się z politycznym centrum.

TABELA 2

Czy słyszał(a) Pan(i) o zbrodni dokonanej w czasie II wojny światowej na polskich jeńcach wojennych w Katyniu?	Czy w Pana(i) ocenie zbrodnia w Katyniu w 1940 roku ciągle obciąża współczesne stosunki polsko-rosyjskie czy też obecnie nie ma ona już większego znaczenia dla tych stosunków?		
	Obciąża	Nie ma znaczenia	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Tak, wiele o tym słyszał(a)em	84	13	3
Tak, słyszałem(a)m o tym	68	20	12
Nic nie wiem na ten temat	37	25	38

Niemal od początku lat 90. stosunki polsko-rosyjskie postrzegane były na ogół przez Polaków jako złe lub przeciętne. Zauważalna, lecz krótkotrwała poprawa ocen nastąpiła po katastrofie polskiego samolotu pod Smoleńskiem, natomiast znaczące ich pogorszenie – po aneksji Krymu przez Rosję i jej agresji militarnej na wschodnią Ukrainę. Obecnie złe ocenia je ponad połowa Polaków (52%), a więc mniej (o 13 punktów procentowych), niż kiedy pytaliśmy o nie poprzednio, w maju 2014 roku. Od tamtego czasu przybyło respondentów uważających, że relacje między naszymi krajami nie są ani dobre, ani złe (wzrost z 27% do 33%). Nadal nieliczni (5%) twierdzą, że są one dobre.

TABELA 3

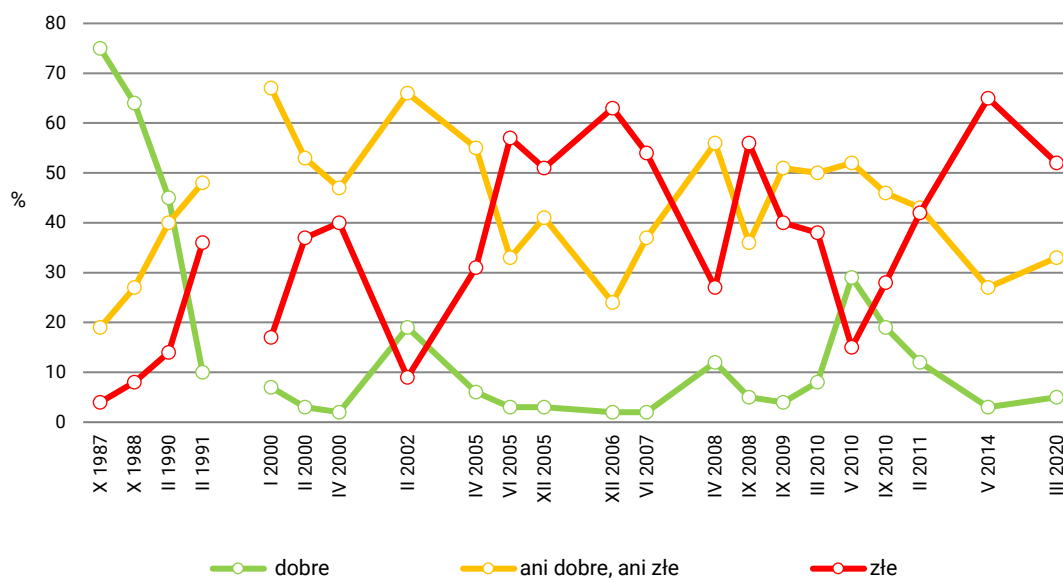
Jak Pan(i) ocenia obecne stosunki polsko-rosyjskie*? Czy są one:

	Wskazania respondentów według terminów badań																					
	1987	1988	1990	1991	2000			2002	2005			2006	2007	2008		2009	2010			2011	2014	2020
	X	X	II	II	I	II	IV	II	IV	VI	XII	XII	VI	IV	IX	IX	III	V	IX	II	V	III
	w procentach																					
- dobre	75	64	45	10	7	3	2	19	6	3	3	2	2	12	5	4	8	29	19	12	3	5
- ani dobre, ani złe	19	27	40	48	67	53	47	66	55	33	41	24	37	56	36	51	50	52	46	43	27	33
- złe	4	8	14	36	17	37	40	9	31	57	51	63	54	27	56	40	38	15	28	42	65	52
Trudno powiedzieć	0	1	2	5	9	7	10	6	8	7	5	11	7	5	4	5	4	4	7	3	5	10

* Do lutego 1991 roku pytanie dotyczyło stosunków polsko-radzieckich

CBOS

RYS. 6. Jak Pan(i) ocenia obecne stosunki polsko-rosyjskie*? Czy są one

* Do lutego 1991 roku pytanie dotyczyło stosunków polsko-radzieckich. Pominięto odpowiedzi „Trudno powiedzieć”

Relacje polsko-rosyjskie jako negatywne rzadziej postrzegają młodszy respondenci, szczególnie mający poniżej 25 lat (w tej grupie częściej niż w innych są one oceniane jako dobre), natomiast pod względem opinii, że są one złe, wyróżniają się w większym stopniu niż pozostali badani mający powyżej 44 lat, zwłaszcza w wieku 55–64 lata, mieszkańcy dużych miast (stutysięcznych i większych), ankietowani najlepiej wykształceni, nieuczestniczący w praktykach religijnych i identyfikujący się z lewicą.

Badanych zapytaliśmy również, czy możliwe jest uzgodnienie wspólnej wersji wydarzeń z najnowszej historii przez Polaków i Rosjan, Polaków i Niemców oraz Polaków i Ukraińców, czego efektem byłby podręcznik, który obowiązywałby w szkołach w obu krajach. Z deklaracji respondentów wynika, że najtrudniej byłoby Polakom stworzyć taki hipotetyczny podręcznik do historii wraz z Rosjanami. Za niemożliwe uważa to niemal trzy czwarte ankietowanych (72%), natomiast optymistycznie takie przedsięwzięcie ocenia jedna piąta (19%). Obecnie sceptycyzm wobec ustalenia wspólnej polsko-rosyjskiej wersji najnowszej historii jest znacznie częstszy niż w poprzedniej dekadzie, kiedy opinie na ten temat były bardziej zróżnicowane, a niekiedy nawet przeważało przekonanie, że konsensus da się osiągnąć. Również częściej niż przed dziesięcioma laty Polacy są sceptyczni co do możliwości uzgodnienia wspólnej wersji wydarzeń najnowszej historii wraz z Ukraińcami i Niemcami. W przypadku tych pierwszych napisanie jednego podręcznika do nauki historii za nierealne uważa ponad połowa ankietowanych (57%, a 30% sądzi, że jest to możliwe). Głosy na temat polsko-niemieckiego konsensusu dotyczącego najnowszej historii są niemal równo podzielone: ponad dwie piąte (44%) uważa go za osiągalny, a nieznacznie więcej (46%) – za niemożliwy.

TABELA 4

Jak Pan(i) sądzi, czy jest możliwe uzgodnienie wspólnej opinii na temat najważniejszych wydarzeń z najnowszej historii i np. stworzenie wspólnej wersji podręcznika do historii, który obowiązywałby w szkołach w obu krajach, przez:	Wskazania respondentów według terminów badań							
	IV 2008		III 2010		V 2010		III 2020	
	w procentach							
◆ Polaków i Rosjan								
Zdecydowanie tak	12	46	11	40	12	48	2	19
Raczej tak	34		29		36		17	
Raczej nie	30	40	38	52	30	40	46	72
Zdecydowanie nie	10		14		10		26	
Trudno powiedzieć	13		8		11		9	
◆ Polaków i Niemców								
Zdecydowanie tak	13	53	11	49	11	52	3	44
Raczej tak	40		38		41		41	
Raczej nie	26	34	34	42	28	36	33	46
Zdecydowanie nie	8		8		8		13	
Trudno powiedzieć	13		8		12		10	
◆ Polaków i Ukraińców								
Zdecydowanie tak	12	52	10	41	10	45	2	30
Raczej tak	40		31		35		28	
Raczej nie	25	31	37	48	30	39	38	57
Zdecydowanie nie	7		11		9		19	
Trudno powiedzieć	17		11		16		13	

Możliwość uzgodnienia wspólnej wersji wydarzeń z najnowszej historii między Polakami i Rosjanami, a także Polakami i Ukraińcami częściej niż przeciętnie dostrzegają najmłodszy respondenci (odpowiednio 26% wobec 70% wyrażających przeciwną opinię w przypadku Rosjan i 44% wobec 46% w odniesieniu do Ukraińców), a między Polakami i Niemcami – mieszkańcy największych miast (64% wobec 33%), badani mający wyższe wykształcenie (58% wobec 37%), identyfikujący się z lewicą (52% wobec 39%) i nieuczestniczący w praktykach religijnych (50% wobec 46%).

***

Zbrodnia katyńska jest w mniejszym lub większym stopniu znana niemal wszystkim Polakom. Wprawdzie w polskiej pamięci zbiorowej sprawstwo przypisuje się głównie Rosjanom, jednak zauważalny odsetek – większy niż, kiedy badaliśmy to poprzednio, 12 lat temu – mówi o współudziale w niej Niemców. W odczuciu znacznej większości badanych strona rosyjska nie zrobiła wystarczająco dużo, by wyjaśnić okoliczności tej zbrodni, i w dalszym ciągu obciąża to stosunki między naszymi krajami, które są postrzegane na ogół jako złe lub – nieco rzadziej – przeciętne. Z uzyskanych opinii wynika również, że z Rosjanami byłoby nam trudniej niż z Ukraińcami lub Niemcami uzgodnić wspólną wersję wydarzeń z najnowszej historii.

Opracował

Michał Feliksiak